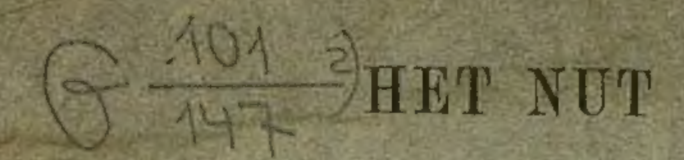

HET NUT

DER

BEOEFENING VAN DE GESCHIEDENIS DER HERVORMDE KERK IN NEDERLAND.

REDE,

GEHOUDEN OP DINSDAG, 28 MEI 1878,

DOOR

Dr. J. G. R. ACQUOY,

BIJ DE AANVAARDING VAN HET

HOOGLEERAARSAMBT IN DE GODGELEERDHEID VAN WEGE DE NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK, TE LEIDEN.

LEIDEN, E. J. BRILL.
1878.

HET NUT

DER

BEOEFENING VAN DE GESCHIEDENIS DER HERVORMDE KERK IN NEDERLAND.

HET NUT

DER

BEOEFENING VAN DE GESCHIEDENIS DER HERVORMDE KERK IN NEDERLAND.

REDE,

GEHOUDEN OP DINSDAG, 28 MEI 1878,

DOOR

DR. J. G. R. ACQUOY,

BIJ DE AANVAARDING VAN HET

HOOGLEERAARSAMBT IN DE GODGELEERDHEID VAN WEGE DE NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK, TE LEIDEN.

LEIDEN, E. J. BRILL.
1878.

ЭК

2007050605

Mijne Hoorders!

Overeenkomstig art. 104 van de nieuwe Wet op het Hooger Onderwijs heeft de Nederlandsche Hervormde Kerk besloten, in elke der drie steden van ons vaderland, waar Rijksuniversiteiten bestaan, twee leerstoelen te vestigen tot vorming van hare toekomstige evangeliedienaren. Dit is van algemeene bekendheid en behoeft nauwelijks te worden herinnerd.

De Algemeene Synode dier Kerk, in Januari j.l. in buitengewone zitting vergaderd, heeft mij een leerstoel te Leiden toevertrouwd, en mij als vakken van onderricht opgedragen: de Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk en van hare leerstellingen, de Bijbelsche Godgeleerdheid en de Practische Theologie met de daarbij vereischte oefeningen.

Deze drie vakken hebben allen mijne sympathie. De Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk en van hare leerstellingen heb ik lief als historicus, de Bijbelsche Godgeleerdheid als theoloog, de Practische Theologie en de daarbij vereischte oefeningen als man van de praktijk.

Intusschen zal wel niemand uwer anders verwach-

ten, dan dat de rede, die ik thans bij de aanvaarding van mijn ambt ga houden, aan het eerste der drie zal worden gewijd. Ik mag eenigermate onderstellen, dat gij vooral den historicus in mij zien zult, en mij ook het liefst als zoodanig wilt hooren. Ik zelf wensch het niet anders. Ik verblijd mij, dat eindelijk onder de leervakken voor de aanstaande evangeliedienaren in de Nederlandsche Hervormde Kerk de geschiedenis dier Kerk is opgenomen, en ga in dit uur tot u spreken over het nut van de beoefening der bedoelde geschiedenis voor de wetenschap, de kerk en hare dienaren.

I.

Voor de wetenschap. Maar dan toch niet voor de wetenschap in het algemeen? Ik zou niet weten, waarom niet. Wetenschap is wetenschap. Of gij natuurkundige of letterkundige, rechtsgeleerde of godgeleerde, medicus of historicus zijt, altijd zult gij, zoo ge bij uwe onderzoekingen maar wetenschappelijk te werk gaat, den geest der wetenschap helpen levend houden. Ook in de ware methode der onderscheidene wetenschappen is geen eigenlijk gezegd verschil. Welke van allen gij beoefent, gij moet indageeren, critiseeren, combineeren, deduceeren, en zonder het verzamelen van de noodige gegevens, het beoordeelen van hunne vertrouwbaarheid, het bijeenvoegen van het gelijksoortige en het afleiden van algemeene wetten, richt gij op wetenschappelijk gebied niets uit. Er komt bij, dat de resultaten van ieder onderzoek, indien zij maar op wetenschappelijke wijze zijn verkregen, nooit

geheel op zichzelven blijven staan, maar wegens den onderlingen band, die alle wetenschappen samen verbindt, altijd ook eene of andere zusterwetenschap ten goede moeten komen. Zoo zal bijv. menige rechtsquaestie, gesproten uit de vroegere betrekking van Kerk en Staat in ons vaderland, licht kunnen ontleenen aan algemeene toestanden en bepaalde feiten, die de geschiedenis der Hervormde Kerk in Nederland ons leert. Doch ik gevoel, dat dit onderwerp ons te verre zou voeren, en dat het beter zal zijn te spreken over het nut, dat de rechte beoefening dier geschiedenis voor de wetenschap der historie hebben zal.

En dan wijs ik u in de eerste plaats op hetgeen zij voor de Geschiedenis van het Christendom kan wezen. Vergelijkt men dit laatste met een boom, dan is het Protestantisme een der hoofdtakken van dien boom, de Hervormde Kerk een der takken van dien hoofdtak, en de Hervormde Kerk in Nederland een der takken van dien tak. Doch indien de gansche boom wèl zal worden gekend, mag ook de kennis van dien enkelen tak niet ontbreken. Hij behoort evenzeer tot den boom. Meer dan drie eeuwen heeft hij daar gezeten. Hij zit er nog stevig en vast. Knoesten duiden aan, dat er weleens stukken af zijn geslagen; spleten, dat er soms onweders over zijn heengegaan. Die tak heeft eene geschiedenis; hij draagt er de sporen van. Maar deze geschiedenis hangt ten nauwste samen met die van den boom, gelijk die van den boom met die van den tak. Zonder beeldspraak: de geschiedenis van het Calvinisme onder onze vaderen, later die der Gereformeerde Kerken in Nederland, nog later die der Nederlandsche Hervormde Kerk, is niet

te begrijpen zonder de algemeene kerkhistorie, maar wederkeerig moet deze, zal zij volledig zijn, een hoofdstuk wijden ook aan haar. Wat voor de éene hoofdzaak is, is voor de andere bijzaak, en wat de éene als een geheel op zichzelf beschouwt, roert de andere slechts aan als een deel. Beiden grijpen in elkander, hebben elkander noodig, zijn, als zij wèl worden behandeld, dank verschuldigd aan elkaar.

De geschiedenis der Hervormde Kerk in Nederland is niet alleen een onderdeel van de algemeene historie des Christendoms, zij is ook zeer innig met die van ons Vaderland verbonden. Ware ons volk een ander volk, de zaak zou allicht anders zijn, en ware zijne geschiedenis aan die van zoo menige natie gelijk, zij zou zeker anders wezen. Het was geen toeval, maar een gevolg van den religieusen, ernstigen, vrijheidlievenden aard onzer vaderen, dat het kleinst maar krachtigst gedeelte van hen het Calvinisme heeft omhelsd. En gelijk het eene groote eer voor dit laatste is, dat het zulke mannen kon bekoren, zal het dezen mannen steeds tot lof blijven strekken, dat zij in staat waren, „den hoogsten ontwikkelingsvorm van het godsdienstig-staatkundig beginsel der zestiende eeuw" te verstaan. Van dat oogenblik af heeft er eene wederkeerige werking plaats. Het Calvinisme zet een eigenaardigen stempel op het volk, en het volk schaart zich in steeds breeder kringen om het Calvinisme. Voor den schalkschen levenslust en den gullen lach der middeleeuwen komen strakke lijnen en strenge trekken. Het vroolijk volkslied maakt plaats voor den ernstigen psalm. De Bijbel wordt het huis- en handboek. Theologiseeren en dogmatiseeren strekt tot uit-

spanning van den geest. Men hoort met genot naar urenlange preeken, en vindt in een martelaarsboek eene zeer geliefde lectuur. Ziedaar iets van de eigenaardige werking van het Calvinisme op ons volk. Maar van zijne zijde heeft dat volk het Calvinisme zóó lief, dat het daarvoor wil lijden en strijden. Meer dan vier jaren doen Holland en Zeeland met het stedeke Zalt-Bommel dit alleen, terwijl de overige provinciën toezien. Eindelijk vallen ook deze, zij het niet met dezelfde hartstochtelijkheid bij, en zoo is het Calvinisme, later de Gereformeerde Kerk, een der hoofdfactoren in onze nationale geschiedenis geworden. Zonder dien factor is onze opstand tegen Spanje, onze tachtigjarige oorlog, zelfs de geschiedenis onzer Republiek niet recht te begrijpen. Zonder hem is het tijdperk van prins Willem van Oranje, van Leicester, van Oldenbarnevelt niet wel te verstaan. En ook nog in latere jaren, toen de „Gereformeerde Kerken in Nederland", ondanks het beginsel der scheiding van Kerk en Staat, door koninklijke hand tot eene „Nederlandsche Hervormde Kerk" waren saamgebonden, werkte de oude zuurdeesem niet slechts in kerkelijke, maar evenzeer in staatkundige richtingen en bewegingen voort. Wat is de dusgenaamde „School van Bilderdijk", wat de „Anti-revolutionaire partij", wat de „Christelijk-nationale richting" anders dan uiting van den door doodverklaring niet te dooden Gereformeerden geest? Daarom, — wie de vaderlandsche geschiedenis wil kennen, moet aan de vaderlandsche kerkgeschiedenis niet vreemd zijn, meer bepaald wat de drie laatste eeuwen betreft. Daarom, — mij is, alles samengenomen en ondanks veel dogmatisch verschil, geen degelijker leerboek voor

gelijk ook de titel het aanduidt, als een „Leesboek voor den beschaafden stand". Gij ziet het dus, deze historie moet nog van voren af worden geschreven. Zal de Nederlandsche Hervormde Kerk hare geschiedenis wèl kennen, dan moet er een nieuw wetenschappelijk onderzoek aan worden gewijd. Daarom acht ik het voor de wetenschap zelve gelukkig, dat de Kerk heeft gedaan, wat de Staat niet doen mocht: Hoogleeraren aanstellen voor het onderwijs in hare geschiedenis.

Voorloopige arbeid is er reeds veel. De gansche, in de veertig laatste jaren zoo sterk toegenomen literatuur over onze vaderlandsche geschiedenis staat ons ten dienste. De meeste provinciën hebben, althans tot op zekere hoogte, hare kerkelijke geschiedschrijvers gevonden. Meer bepaald voor Holland hebben wij Brandt, voor Zeeland de twee Te Water's, voor Friesland Diest Lorgion en J. Reitsma, voor Groningen Brucherus, voor Drenthe Magnin, voor Utrecht Royaards, en — last not least — voor het zoo innig met Noord-Nederland verwante Vlaanderen H. Q. Janssen. Niet minder te waardeeren zijn de bouwstoffen, die voor de hervormingsgeschiedenis van Gelderland door Van Hasselt, en voor die van Noord-Brabant door Cuypers van Velthoven zijn bijeengebracht. Diezelfde geschiedenis is ook reeds behandeld, wat meer bepaald sommige steden betreft. Ik herinner u slechts de plaatsnamen van Amsterdam en Hoorn, van Vlissingen en Veere, van Gent en Brugge. Mannen als Vrolikhert en Schotel hebben in hunne algemeen bekende werken eene onschatbare menigte historische gegevens aan dorre predikantenlijsten vastgeknoopt. Veel te ver zou het mij

voeren, wilde ik gewagen van den overvloed van stof, dien onze talrijke, meest zeer degelijk bewerkte en nooit genoeg te waardeeren stedebeschrijvingen o. a. ook voor de geschiedenis der Hervormde Kerk in Nederland bevatten, maar vooral, indien ik wilde vermelden, wat al oorspronkelijke stukken en verhandelingen ten bate dier geschiedenis zijn saamgebracht in het „Archief" van Kist en Royaards en de vervolgen daarop. Ook aan afzonderlijk uitgegeven monographieën en biographieën heeft het niet ontbroken. Men denke, om althans iets te noemen, aan de „Geschiedenis der Hervorming in de Nederlanden" van Montijn, aan de „Oude kerkordeningen" van Hooijer, aan de werken van Schotel en Doedes over den Heidelbergschen Catechismus, aan die van Van Iperen en Bennink Janssonius over ons Kerkgezang, aan „Neêrland's bededagen" van Kist, aan het „Godgeleerd Nederland" van Glasius; eindelijk aan verschillende academische proefschriften, zooals die van Ter Haar over Dathenus, van Reitsma over Junius, van Wiarda over Duifhuis, van Van der Tuuk over Bogerman, van Duker over Voetius, van Roessingh over Alting. Intusschen — gij bemerkt het reeds aan deze zeer oppervlakkige aanduiding van literatuur — de vroegere tijden zijn het best vertegenwoordigd, de latere meer schaars bedeeld. Door de even degelijke als ijverige nasporingen van Dr. Sepp zijn wij beter ingelicht aangaande de geschiedenis van het Godgeleerd Onderwijs en van de Theologie, dan aangaande die van de Hervormde Kerk in Nederland. Deze laatste moet tot het voorwerp van opzettelijke studiën worden gemaakt. Wie zal uit de vele punten, die stof leveren voor eene flinke mono-

zijt. Dit nu kan u uit uwe geschiedenis blijken. Wie naar het opschrift van den tempel te Delphi zichzelven wil leeren kennen, trede dien tempel binnen met het gedenkboek van zijn leven, en bepeinze dat aldaar! Dit geldt niet slechts van iederen mensch, maar evenzeer van ieder volk, ook van iedere kerk. Onder de vele bewijzen van belangstelling, die ik bij mijne benoeming tot Hoogleeraar mocht ontvangen, behoorde ook eene briefkaart met deze weinige woorden: „Van harte geluk. Zij 't u gegeven, de Kerk aan zichzelve te openbaren, door hare geschiedenis te onthullen". Die briefkaart deed mij een eigenaardig genoegen. Zij drukte zoo volkomen uit, wat als wensch leefde in mijn hart.

Inderdaad, wie zijne geschiedenis niet kent, kent zichzelven niet, maar zal dan ook nooit met volkomen bewustheid zichzelf kunnen zijn. Telkens loopt hij gevaar, te handelen in strijd met zijne afkomst, zijn aanleg, zijne rechten. Soms, door een duister gevoel gedreven, blijft hij zichzelven gelijk. Dan weer, als zelfs dit gevoel hem gaat verlaten, toont hij zich zeer inconsequent. Nu eens handelt hij naar omstandigheden, dan weer op goed geluk. Zoo is het ook met de Hervormde Kerk in Nederland gegaan. Meer dan eens heeft zij ontrouw gepleegd aan haar eigen karakter. Zij heeft zich laten welgevallen, wat zij niet had moeten verdragen, en gehandeld, zooals zij overeenkomstig hare roeping niet handelen mocht. Gelijk onze Scholten met de hem zoo eigene klaarheid onwederlegbaar heeft aangetoond, dat er in de belijdenisschriften der Gereformeerde Kerk stellingen voorkomen, die met erkend Gereformeerde beginselen in strijd zijn, evenzoo laten zich

in hare geschiedenis feiten aanwijzen, die deels als tijdelijke afdwalingen, anderdeels als onbewuste inconsequentiën moeten worden opgevat. Wat klinkt meer Protestantsch dan de naam „Gereformeerde Kerk"? Maar reeds in 1568 legde de Synode te Wezel het Protestantsch beginsel van vrij onderzoek aan banden, door iederen beroepen leeraar te doen afvragen, of hij wel in alles overeenkwam met de leer, die in de Belijdenis en in den Catechismus was vervat. Wat klinkt meer Gereformeerd dan de Synode van Dordrecht? Maar om voor de aldaar ontworpen Kerkordening de goedkeuring der Staten te verkrijgen, hebben de Dordtsche vaderen Ongereformeerde concessiën gedaan als deze, dat het patronaatrecht door hen werd erkend, dat de approbatie der predikantsberoepingen aan de plaatselijke overheid werd geschonken, dat deze laatste desverkiezende één of twee harer leden, mits lidmaten der Gemeente zijnde, bij de kerkeraadsvergaderingen hebben mocht. Wat klinkt meer kerkelijk dan een biddag, eene bijbelvertaling, eene psalmberijming? Maar de Gereformeerde Kerk in Nederland bevorderde zelve, dat hare biddagen werden uitgeschreven, haar Bijbel overgezet, hare Psalmen uit drie berijmingen gekoren, op last van de Hoogmogende Heeren, Staten Generaal, en het laat zich evenzeer symbolisch als historisch opvatten, wat in de geschiedenis dier berijming te lezen staat: „Toen de Predikanten, ter bestemder tyd, op Prins Maurits Huis aankwamen, werd hun, door eenen Staatenbode, de weg geweezen, en zy binnen gelaaten, in het hoekvertrek, naast de Zaale". Waarlijk, de Hervormde Kerk kan zich tegenwoordig vrij wat Gereformeerder ontwikkelen dan in de dagen van haar coquetteeren

met den Staat; en wie zegt, dat zij Ongereformeerd handelde, toen zij zich in 1816 bij Koninklijke Besluiten liet organiseeren en reglementeeren, en tot 1861 duldde, dat hare Synodale vergaderingen werden bijgewoond door den Minister van Eeredienst met zijnen Secretaris-Generaal; of ook, wie haar berispt, dat zij zich nog in onze eeuw biddagen liet voorschrijven, en, tegen alle grondwettige bepalingen in, het oppertoezicht over hare kerkelijke goederen tot 1869 door den Staat heeft laten voeren, die heeft, van Gereformeerd standpunt gezien, volkomen gelijk, maar hij vergete niet, dat de grondslag voor de heerschende meening, alsof deze dingen aldus behoorden te geschieden, gelegd is in den tijd van „de Gereformeerde Kerken in Nederland".

Dus welbeschouwd zijn wij thans meer Gereformeerd dan toen? In zeker opzicht ja, m. Hs.! De Nederlandsche Hervormde Kerk ziet hare autonomie veel beter gehandhaafd dan hare voorgangster, die met geen gerust hart zeggen kon: „Non me cuiquam mancipavi". Maar nu dan ook vrijgemaakt van menigen Ongereformeerden band, en daardoor beter in staat zichzelve te kunnen wezen, streve zij er naar, zich voortdurend meer te volmaken!

Waarin zal die volmaking bestaan? Hier gaan de gevoelens uitéén, wijl sommigen de Gereformeerde Kerk, anderen het Protestantsch beginsel in die Kerk op den voorgrond plaatsen. Beiden hebben dus een ander punt van uitgang. Volgens de eersten zal het der Nederlandsche Hervormde Kerk nooit kunnen welgaan, zoolang zij niet weder Gereformeerde Kerk zal zijn geworden. Zij willen terug, zooal niet naar den Bijbel als

Gods Woord, dan toch naar den Bijbel als bevattende Gods Woord; zooal niet naar de oude Belijdenis des Geloofs, dan toch naar eene Belijdenis als uitdrukking des Geloofs; zooal niet naar de scherpe tucht van vroegere dagen, dan toch naar een strenger toezicht dan sinds langen tijd plaats had. Er is in deze richting, vooral in hare uiterste rechterzijde, iets kloeks, waar ik achting, iets ernstigs, waar ik eerbied voor heb. — Anderen daarentegen verwachten alleen heil van eene ruimere toepassing van het Protestantsch beginsel der vrijheid, waaruit ook de Gereformeerde Kerk is voortgekomen. Volgens hen is dat beginsel reeds in zijne eerste ontwikkeling gestuit, tot schade der Kerk, die daardoor te veel Kerk is gebleven, en van hare leden, dien zij versteeningen heeft gegeven voor brood. De mannen van deze richting willen, om zoo te zeggen, nog eens beginnen; niet, alsof de drie eeuwen, die er liggen tusschen het nu en het toen, vergeefs zijn voorbijgegaan, neen, want zelfs de afdwalingen van den een zijn wegwijzers voor den ander, maar omdat het eenig ware beginsel der vrijheid niet tot zijn recht is gekomen. In deze richting is dus niet minder, wat tot eerbied en achting stemt. Ook door haar zal iets ten nutte der Kerk kunnen gedaan worden. Ja, naar mijne overtuiging meer dan door de eerste. Want het hoogste, wat deze zal kunnen volbrengen, is, de Gereformeerde Kerk volgens haar vroeger bestek weder opbouwen of naar de meest dringende eischen van den tegenwoordigen tijd restaureeren. Daarentegen zal, volgens de bouwplannen van de andere richting, op de breede grondslagen, waarop indertijd eene bekrompene Gereformeerde Kerk werd opgericht, een flink

van God ondernomen, maar een staatkundige oorlog, wegens geschonden privilegiën en den tienden penning aanvaard. Holland en Zeeland hebben dan niet vier jaren den ongelijken kamp met het machtige Spanje gestreden om het hun heilig Gereformeerd geloof, maar in het algemeen om de vrijheid. In dit reusachtig drama met zijne diep tragische momenten treedt de hoofdpersoon, het Calvinisme, niet op, maar wordt hoogstens vervangen door de allegorische figuur der Religie. Het is nu eenmaal niet weg te nemen: de Nederlanders zijn naar hunne historische wording een Protestantsch volk, en al zou alles samenwerken om dit te doen vergeten, waarheid blijft het toch. Had de Nederlandsche Hervormde Kerk eerder begonnen, hare geschiedenis te doen onderwijzen, er zou reeds vroeger een dam zijn opgeworpen tegen de oppervlakkigheid, die, zij het uit verdraagzaamheid, tot verzwakking van onze nationale bewustheid heeft gestrekt. Welnu, wat de Staat niet zeggen kan, dat mag de Kerk uitspreken; waar het staatsonderwijs over heenglippen moet, daar zal het kerkelijk onderricht bij kunnen stilstaan; en wat in de staatsschool niet mag worden gehoord, dat zal in de catechisatiekamer worden vernomen; niet opdat er haat worde verwekt, of twist gestookt of onverdraagzaamheid bevorderd, maar opdat de meerderheid van ons volk, bij alle oprechte waardeering van het vele, soms beschamend vele goede, dat ook bij andersdenkenden gevonden wordt, blijve weten, dat wij een Protestantsch volk zijn, welks staatkundige en godsdienstige vrijheid ten nauwste met elkander zijn verbonden.

Ons volk. Daaronder treedt de Evangeliedienaar

op. Hij spreekt het toe in de kerken, bezoekt het in de woningen, troost het in smart en rouw; maar ook, hij komt vaak in aanraking met de oude leerstellingen, die het van 't voorgeslacht heeft ontvangen en met krachtige hand vasthoudt, deels uit waarachtige liefde, anderdeels uit vrees van, met prijsgeving van dit geloof, alle geloof te verliezen. Er zijn dorpen in ons vaderland, waar men ondanks de innovatiën van het „Kunstkeurig Psalmboek", de oude melodieën van Goudimel, Le Jeune en Bourgeois in hare oorspronkelijke toonsoorten kan hooren zingen. Ik geef u de verzekering, dat psalmen als de 68ste en de 86ste zonder de verzachtende kruisen vrij wat kloeker en indrukwekkender, veel meer Protestantsch en Calvinistisch klinken. Doch het is niet hierover, dat ik wensch te spreken. Ik wil u alleen doen gevoelen, dat, waar zelfs oude toonsoorten zich kunnen staande houden, veelmeer oude denkbeelden worden overgeplant van geslacht op geslacht. Die dorpelingen theologiseeren en dogmatiseeren nog, zooals Dathenus en Modet, Bogerman en Voetius, à Brakel en Smijtegelt eenmaal hebben gedaan. Intusschen, gij moet er niet vreemd aan zijn, zoo gij, ook zonder „pastor loci" te wezen, geroepen wordt, met zulke dorpelingen (of ook stedelingen) om te gaan. Of gij u van hen wilt afmaken, zij laten u niet los; of gij spreekt van oud en verouderd, het baat u niet; of gij hen tot uw standpunt tracht op te heffen, gij krijgt hen niet mede. Maar kunt gij u in hun gedachtenkring verplaatsen, en hebt gij een open oog voor den vromen ernst, die ook uit die oude denkbeelden spreekt, dan zal het u niet zelden gebeuren, dat gij hunne harten voor u wint, al kunt gij hunne hoofden

niet overtuigen, en aldus een grondslag legt voor persoonlijke achting en onderlinge waardeering, totdat de tijd zal komen, waarin zij, hunne kinderen of kindskinderen zullen inzien, dat het wezen meer is dan de vorm, de geest meer dan de letter, het leven meer dan de leer. De ondervinding nu heeft mij getoond, dat de studie der geschiedenis, met name van de wordingsgeschiedenis onzer Gereformeerde Kerk en die van hare oorspronkelijke leerstellingen, een uitstekend middel is, om zekere geschiktheid te verwerven tot het zich bewegen op dit irenisch gebied. Ook op dien grond acht ik de kennis van deze geschiedenis voor den Evangeliedienaar hoogst nuttig en noodig.

Eindelijk zal ieder uwer gereedelijk toestemmen, dat mannen, die minstens als voorzitters hunner kerkeraden, maar niet zelden ook als leden van Classicale en Provinciale besturen, soms zelfs van de Algemeene Synode, invloed hebben op den gang der zaken in onze Kerk, meer dan anderen belang hebben bij de geschiedenis van hare lotgevallen en daden. Zij toch zijn het, die haar overeenkomstig haren aard of in strijd daarmede kunnen doen handelen; zij, die haar op den rechten weg kunnen houden of op zijpaden voeren; zij, die haar den lof van toepassing der Protestantsche beginselen kunnen verwerven, of haar de blaam van afwijking daarvan op den hals kunnen halen. Noblesse oblige. Wie een oud eerwaardig lichaam als de Nederlandsche Hervormde Kerk helpt besturen, moet den geest van het Christendom, den aard van het Protestantisme, het karakter van onze Kerk recht verstaan. Hij vooral heeft daartoe noodig, hare geschiedenis te kennen, niet om alle feiten en namen en jaartallen te weten, maar

om de beginselen te ontleden, waarvan zij is uitgegaan, op te merken, wat zij uit kracht van die beginselen of in strijd daarmede gedaan heeft, de lessen op te zamelen, die zoowel uit hare goede handelingen als uit hare misgrepen voor de toekomst te trekken zijn. Hiermede is nochtans niet alles gezegd. Ons volk is in drie eeuwen niet blijven stilstaan. Het heeft gedeeld in den algemeenen ontwikkelingsgang der menschheid. Bij een groot deel der natie is, vooral in den loop dezer eeuw, de kennis vermeerderd, de gedachtenkring uitgebreid, de wereldbeschouwing veranderd. Op dorpen en in afgelegen plaatsen moge veel bij het oude zijn gebleven, in de steden, allermeest in de brandpunten der beschaving, heeft alles op intellectueel gebied een ander aanzien gekregen. Men moge dit bejammeren of toejuichen, het is een feit; men moet het aanvaarden. Niet alles, wat was, kan nu nog bestaan. Wilt gij voorbeelden? Nooit hebben de Calvinisten afwijking geduld van de „Belijdenis des Geloofs"; maar wie haar thans nog van woord tot woord wilde handhaven, zou al zeer weinig leden werven onder de meer ontwikkelde zonen van dit geslacht. Nooit zijn er uit eerbiedwaardiger beginselvastheid onverdraagzamer mannen dan de oude Calvinisten geweest; maar wie thans jegens andersdenkenden wilde handelen als zij, zou de verontwaardiging van allen verwekken. Nooit is door de Calvinisten in reeds gevestigde gemeenten het algemeen stemrecht ingevoerd; maar wie het in onze dagen wilde weren, zou door hunne geestverwanten het meest worden gewraakt. Nooit hebben de Calvinisten eene kerk bestaanbaar geacht zonder scherpe tucht; maar het zou te bezien staan, of er tegenwoor-

dig nog één N.N. zou wezen, die, afgesneden zijnde, voor den preekstoel verscheen, om ten aanschouwen van allen weder te worden opgenomen in den schoot der Kerk.

Ik spreek niet aldus, om ook maar in het minst de heilige bedoeling te miskennen, die aan de pogingen tot dergelijke repristinatiën ten grondslag liggen zou, maar alleen om door enkele sterksprekende voorbeelden te doen zien, dat het niet genoeg is, de geschiedenis der Hervormde Kerk in Nederland op zichzelve te kennen, maar dat de Evangeliedienaar, die „suo jure" voorzitter is van zijnen kerkeraad, en „aliorum suffragio" ook nog lid van hoogere kerkbesturen kan wezen, er behoefte aan heeft, haar te kennen in verband met den ganschen ontwikkelingsgang van ons volk en den intellectueelen en maatschappelijken toestand onzer dagen, opdat hij niet met de beste bedoelingen trachte te doen, wat het thans levend geslacht zich niet meer zou laten doen.

Zóó hoop ik haar dan te onderwijzen, Hoogeerwaarde Heeren, President, Vice-President en Secretaris van de Algemeene Synode, die als haar Moderamen de gansche Nederlandsche Hervormde Kerk bij deze plechtigheid vertegenwoordigt. Dat dit vak onder de leervakken werd opgenomen, was ook Uw werk, en ik hoop U de overtuiging te hebben gegeven, dat het door mij met opgewektheid en liefde wordt aanvaard. Ja, mijne gansche betrekking aanvaard ik met groote liefde. Terwijl ik in U de Synode, en in de Synode de Kerk

dank voor het vereerend vertrouwen, mij geschonken, geef ik haar door middel van U de verzekering, dat het mijn lust zal zijn, jongelingen te helpen vormen tot wetenschappelijke mannen, bovenal tot bekwame Evangeliedienaars, die in dezen fel- en veelbewogen tijd nut zullen kunnen doen voor het Koninkrijk Gods en de Nederlandsche Hervormde Kerk. Neemt mijne beste wenschen aan voor haar heil, en weest gesterkt bij den moeilijken en vaak ondankbaren arbeid, om bij zoo bonte verscheidenheid van meeningen en zoo groote menigvuldigheid van partijen hare leidslieden en bestuurders te zijn.

Grootedelachtbare Heeren, Curatoren van Leidens Hoogeschool, en Gij, Hooggeleerde Heeren, Rector Magnificus en Professoren der verschillende Faculteiten, onder wie ik mij zéér verblijd, ook mijn zoo hooggeschatten leermeester Veth te mogen zien, — ik dank U voor Uwe tegenwoordigheid aan deze plaats. Ik waardeer haar hoog, eensdeels om Uwe personen, anderdeels omdat zij mij een teeken is van de vrijgevigheid, waarmede Gij mij, die niet rechtstreeks tot de Uwen behoor, als te gemoet komt en in Uw midden ontvangt. Gelooft mij, dat ik den aangenamen indruk, door deze daad mij aan den ingang mijner nieuwe loopbaan geschonken, nooit zal vergeten.

Hooggeachte Ambtgenoot, Hooggeleerde Gooszen! Onze gemeenschappelijke benoeming bracht ons hier te zamen. De gemeenschappelijke liefde voor onze betrekking zal ons nader verbinden. Persoonlijke achting en broederlijke toegenegenheid zal het overige doen. Ik

dank U voor de woorden, die Gij gisteren, bij de aanvaarding van Uw ambt, van deze zelfde plaats tot mij hebt gericht. Laat ons de handen ineenslaan tot heil der Kerk. Ik reken op U. Reken Gij op mij.

Hooggeleerde Heeren, Professoren der Godgeleerde Faculteit aan Leidens Academie! Het is mij eene eer, zij 't ook in anderen kring te mogen samenwerken met U. Geen der vakken, die ik heb te onderwijzen, of het is vroeger door U behandeld of grijpt in hetgeen Gij thans nog doceert. De Geschiedenis der Hervormde Kerk in Nederland is slechts een klein deel van de Geschiedenis van het Christendom, die Gij, Hooggeleerde Rauwenhoff, op zoo keurige wijze ontvouwt. Die van hare leerstellingen, Hooggeleerde Scholten, kan schier geheel worden geput uit dat kostelijkste Uwer vele geschriften, „De leer der Hervormde Kerk". De Bijbelsche Godgeleerdheid, zooveel het Nieuwe Testament aangaat, heeft eveneens in U den voortreffelijksten beoefenaar in ons Vaderland gevonden, en wat het Oude Testament betreft, daarin is niemand meer dan Gij, Hooggeleerde Kuenen, doorkneed. De Practische Theologie vond sinds vele jaren een hoogstverdienstelijk beoefenaar in U, Hooggeleerde Prins, en Uwe leerlingen kunnen het best getuigen, wat zij te danken hebben aan Uwe leiding, waar het de bij dit vak vereischte oefeningen betreft. Terwijl ik U allen dank voor de voortzetting van Uwen arbeid, totdat de Hoogleeraren van wege de Kerk zouden zijn opgetreden, beveel ik mij in Uwe voorlichting en hulpvaardigheid, alsmede in die van U, Hooggeleerde Tiele, die in dubbelen zin onze eerste Hoogleeraar in de Geschie-

denis der godsdiensten zijt, met aandrang aan. Zijt Gijlieden aangesteld door den Staat, ik door de Kerk, wij hebben allen de wetenschap lief; wij onderrichten dezelfde jongelieden; wij streven te zamen naar één doel.

Ten slotte tot U een woord, Heeren Studenten, meer bepaald die in de godgeleerdheid. Wat ik heb, dat zal ik U geven, mijn tijd en mijne kracht, mijn kennen en mijn kunnen, mijn hoofd en mijn hart. Nooit zal ik eene poging doen, U naar eigen model of naar dat van anderen te vormen; mijn eenig streven zal zijn, U behulpzaam te wezen om Uzelven te worden, maar dan ook, wat Gij zijt, zoo goed mogelijk te zijn. Mocht het mij gelukken, iets bij te dragen tot de echt wetenschappelijke richting van Uwen geest! Ik sprak daar straks van mijn leermeester Moll en van diens wensch. Ben ik óók niet een sterfelijk man? En wie verzekert mij, dat de dood mij niet zal verrassen, alvorens ik mijne Geschiedenis van de Hervormde Kerk in Nederland zal hebben voltooid? Mocht ik dan maar aan één Uwer kunnen overgeven wat ik zal hebben verzameld, en heengaan met de troostende gedachte, dat mijn werk in zijne hand wel geborgen zal zijn! Maar wat spreek ik, als ware Uwe wetenschappelijke vorming bij voorkeur mijne roeping! U tot nuttige Evangeliedienaars op te leiden, dat moet het hoofddoel zijn. Daartoe, al sprak ik er slechts weinig van, zal ook de Bijbelsche Godgeleerdheid, daartoe vooral de Practische Theologie met hare oefeningen ons dienen. Doch meer nog dan zij, naar ik hoop, mijn persoonlijke omgang, het levend woord. Mijne Heeren, die omgang is U

aangeboden; dat woord worde U eene levenwekkende kracht!

En voorts, m. Hs.! — ik zal mij gelukkig achten, indien mijne werkzaamheid aan deze plaats een weinig, hoe gering ook, zal mogen bijdragen tot den bloei van Leidens oude, beroemde, ons allen dierbare Universiteit.

Ik heb gezegd.

Bij den Uitgever dezes is vroeger versc...

Prof. **W. G. Brill**, Over de Poëzij en hare verdeeling in soorten . . . . *f* 0.40

Prof. **P. J. Veth**, De toevoeging der Talen en Letterkunde van Nederlandsch-Indië aan de vakken van hooger onderwijs. *f* 0.40

Prof. **J. Pijnappel**, Het recht en de waarde der beoefening van het Maleisch en, in 't algemeen, van de Polynesische talen, als vak van hooger onderwijs . . . . *f* 0.40

Prof. **P. A. v. d. Lith**, Het doel en de methode der wetenschap van het koloniale recht . . . . *f* 0.40

Prof. **G. Schlegel**, Over het belang der Chineesche taalstudie. *f* 0.40

Prof. **E. A. v. d. Burg**, Het verleden en het heden der Pharmacie . . . . *f* 0.40

Prof. **Th. H. Mac Gillavry**, De wetenschappelijke beoefening der ziektekunde . . . . *f* 0.40

Prof. **K. Martin**, Geologische Theorien der Jetztzeit mit einleitenden Bemerkungen aus der Vorgeschichte der Geologie. . *f* 0.40

Prof. **J. Verdam**, De wetenschappelijke beoefening der Nederlandsche taal in verband met het nieuwe doctoraat . . *f* 0.40

LEIDEN: BOEKDRUKKERIJ VAN E. J. BRILL.

2007050605

